

## ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Чикалова Т.Г.

Херсонський державний університет

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності за місцем проживання. Зазначену проблему висвітлено в контексті компетентнісного підходу. Увагу приділено характеристиці дисципліни «Технологія соціальної роботи за місцем проживання». Розкрито специфіку використання технологій особистісно-розвиваючої професійної освіти у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності у мікрорайоні. Зазначено, що пріоритетна роль відводиться технологіям інтерактивного навчання, саморегулюючого навчання, технології систематизації й візуалізованої презентації знань, інформаційно-комунікаційним технологіям.

**Ключові слова:** професійна підготовка, соціально-педагогічна діяльність, соціальний педагог, мікросоціум, мікросередовище, мікрорайон, місце проживання, технології розвиваючого навчання, дисципліна «Технологія соціальної роботи за місцем проживання».

**Постановка проблеми.** Соціально-економічні і політичні обставини, об'єктивний розвиток взаємодії сімейного та суспільного виховання, постійна зайнятість батьків на виробництві, негативні тенденції, які поширюються в сімейному вихованні посилюють увагу до питань виховання підростаючого покоління у сімейно-побутовому мікросередовищі, за місцем проживання. Окреслена проблема нині актуальна для більшості країн світу. Так, однією з головних ідей світових форумів спеціалістів у галузі соціальної роботи є пріоритетність ґрунтовної підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності у сфері сімейно-сусідської спільноти, у мікрорайоні [6, с. 34].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні наголошується на важливості взаємодії сім'ї, освітніх установ, органів управління освітою, дитячих і молодіжних громадських організацій, широких верств суспільства, місцевої громади у вихованні і соціалізації дітей та молоді. Відтак нагальною потребою сьогодення є організація спеціальної педагогічної діяльності за місцем проживання дітей і підлітків, яка б узгоджувала виховні зусилля середовища, державних і громадських інститутів, сприяла соціалізації підростаючого покоління, профілактиці правопорушень, дитячої бездоглядності [5]. Зазначене зумовлює необхідність в інтенсифікації діяльності з розроблення теоретичних і практичних засад підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи за місцем проживання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми професійної підготовки соціальних педагогів постійно знаходяться у полі зору вітчизняних та зарубіжних учених: Ю. Василькова, М. Глухова, І. Зверева, Т. Кисельова, А. Коваль, І. Козубовська, Н. Нікітіна, В. Поліщук та ін.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Проте проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності за місцем проживання недостатньо розроблена в теорії та практиці сучасної професійної освіти.

**Формулювання цілей статті** – розкрити аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності за місцем проживання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Основні риси позашкільного середовища яскраво

відображає місце проживання учнів. Рисами мікросередовища за місцем проживання є широкі соціальні зв'язки, різновіковий склад, неформальний характер, добровільність вибору цілей і цінностей, форм і видів діяльності. Разом з тим це мікросередовище відрізняється суперечливістю і стихійністю, що не виключає ймовірності виникнення негативних асоціальних тенденцій, небажаних впливів субкультури, висунення неформальних лідерів кримінальної орієнтації. Та обставина, що саме за місцем проживання дорослі і діти більшу частину часу проводять разом, сприяє найбільш тісним контактам дорослих і дітей, концентрації їх спілкування, взаємовпливу, розвитку спільної діяльності і, отже, створює природні умови для активізації діяльності дорослих у вихованні дітей.

Екстраполяризуючи різні точки зору на виховну роботу у мікросередовищі (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська та ін.) вважаємо, що соціально-педагогічна діяльність за місцем проживання передбачає організацію виховних впливів на дітей та підлітків у межах їх житлово-побутового мікросередовища з метою оптимізації позитивних і нейтралізації негативних соціальних чинників, що впливають на формування особистості. Враховуючи накопичений досвід соціально-педагогічної діяльності у цій сфері, можна виокремити такі її основні напрями: профілактика відхилень, бездоглядності, правопорушень і злочинності серед дітей та підлітків; організація громадськості і батьків на формування здорового способу життя дітей та підлітків у мікрорайоні шляхом залучення їх до різноманітних форм спортивно-масової та дозвілєвої діяльності; створення у мікрорайоні системи культурно-дозвілєвих колективів, закладів (можливо на громадських засадах) та координація їх діяльності відповідно до потреб мікрорайону; організація роботи з соціального виховання в канікулярний та літній час; організація громадськості на суспільно-корисну діяльність за місцем проживання; реалізація соціально-виховної роботи в мікрорайоні через застосування, як традицій народної педагогіки, так і педагогічних інновацій; здійснення полікультурного виховання підростаючого покоління через організацію толерантного та змістовного спілкування, сімейно-сусідської взаємодопомоги та ін.

Ознайомленню студентів із широким спектром напрацьованих наукою і практикою технологій соціальної роботи за місцем проживання, формуванню у них операційно-організаційних умінь і навичок соціально-педагогічної роботи з дітьми та підлітками у мікрорайоні, формуванню особистісної професійної спрямованості майбутнього фахівця сприяє опанування дисципліною «Технологія соціальної роботи за місцем проживання».

Коло компетенцій, яких набувають майбутні соціальні педагоги під час лекційних і семінарських занять передбачає обізнаність з основними характеристиками сучасного суспільства, труднощами та перспективами його розвитку, що впливають на характер сімейного виховання та розвиток соціального середовища дитини; знання напрямів та змісту соціально-педагогічної роботи за місцем проживання; обізнаність з функціями соціального педагога як організатора і координатора роботи у мікрорайоні; оволодіння технологіями, формами і методами соціально-педагогічної роботи за місцем проживання. Студенти набувають умінь використовувати теоретичні знання в майбутній соціально-педагогічній діяльності; аналізувати умови розвитку соціального середовища і виділяти в ньому чинники, що впливають на становлення і розвиток особистості вихованців; визначати соціально-педагогічні проблеми дітей і підлітків та з їх урахуванням планувати і здійснювати соціально-педагогічну роботу у мікрорайоні; організувати взаємодію соціальних інститутів; здійснювати соціально-педагогічну підтримку дітей та підлітків за місцем проживання; створювати індивідуальні програми роботи з дітьми «груп соціального ризику» тощо.

Зміст дисципліни «Технологія соціальної роботи за місцем проживання» передбачає таку інформаційну насиченість, яка допоможе студентам у майбутній професійній діяльності, збагатить фаховий світогляд, ознайомить із сучасним зарубіжним досвідом у здійсненні соціально-педагогічної роботи за місцем проживання, сприятиме формуванню ключових компетентностей соціального педагога, оволодінню майбутніми соціальними педагогами сучасними методами пошуку, обробки та використання інформації з проблем соціально-педагогічної роботи за місцем проживання.

Грунтуючись на наукових позиціях І. Зверев [2], А. Капської [7], Л. Міщик [4] та ін., вважаємо, що в основу професійної підготовки і формування особистості соціального педагога має бути покладений компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний та індивідуально-творчий підходи.

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності за місцем проживання в контексті компетентнісного підходу, який є пріоритетною орієнтацією на цілі-вектори освіти, такі як: самовизначення, самоактуалізація, соціалізація, розвиток індивідуальності, передбачає широке використання в навчальному процесі розвиваючих та професійно-орієнтованих технологій.

Розглянемо специфіку використання деяких технологій під час викладання дисципліни «Технологія соціальної роботи за місцем проживання». Як стверджує Е. Зеєр реалізація розвиваючої функції професійної освіти визначається психолого-педагогічними технологіями,

які використовуються та являються втіленням певної стратегії [3, с. 28]. Завдання вітчизняної вищої освіти на сучасному етапі пов'язані з розробкою ефективної стратегії підготовки майбутнього соціального педагога, якому притаманні компетентність, здатність адаптуватися та самореалізуватися в умовах існуючого ринку праці, професійна ерудиція, здатність до інноваційної діяльності, професійна мобільність. Прерогатива у досягненні окреслених завдань належить розвиваючим технологіям, які є впорядкованою сукупністю дій, операцій та процедур, спрямованих на розвиток особистості, інструментально забезпечують досягнення діагностованого та прогнозованого результатів у професійно-педагогічних ситуаціях, що утворюють інтеграційну єдність форм і методів навчання при взаємодії студентів і викладачів у процесі розвитку індивідуального стилю діяльності [3, с. 29].

Використання розвиваючих технологій під час підготовки до соціально-педагогічної діяльності за місцем проживання сприяє актуалізації професійно-особистісного потенціалу майбутніх соціальних педагогів, професійному розвитку особистості, формуванню метапрофесійних утворень: узагальненню знань, умінь, навичок, дій, компетенцій, набутих на попередніх етапах навчання, набуттю досвіду кваліфікованого виконання професійної діяльності в мікрорайоні; забезпеченню суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників професійно-освітнього процесу. Пріоритетна роль відводиться таким технологіям: інтерактивного навчання, саморегулюючого навчання, технології систематизації, інформаційно-комунікаційним та технології систематизації й візуалізованої презентації знань.

У підготовці майбутніх соціальних педагогів до діяльності у мікрорайоні ключовими є технології інтерактивного навчання. Продуктивними у цьому плані є лекції-візуалізації, проблемні лекції, семінарські заняття різних типів (конференції, розгорнуті бесіди, тренінги тощо), а також використання на різних етапах лекційних та семінарських занять інтерактивних методів «Ключові положення», «Мозковий штурм», «Карта думок», «Павутинка», які суттєво покращують сприймання навчальної інформації через активне та безпосереднє залучення студентів до проведення заняття. Наприклад, активізацію уваги під час лекції доречно підтримувати за допомогою інтерактивного методу «Ключові положення». Після 10–15 хвилин лекції студентам пропонується переглянути свої записи й підкреслити ключові положення. Результати проведеної роботи студенти обговорюють між собою.

Ефективними є групові інтерактивні методики творчого характеру, такі як заповнення фліпчартів і малювання. На завершальному етапі лекційного заняття аудиторія об'єднується в групи, і студенти заповнюють великі аркуші паперу основними положеннями лекції, словами, малюнками, схемами тощо, пов'язаними з темою заняття.

Важлива роль належить методу проектів, за допомогою якого у майбутніх соціальних педагогів розвивається ініціатива, незалежність, уява, самодисципліна, навички співпраці, формується мотивація майбутньої професійної діяльності. Зважаючи на фахову специфіку, студентам пропону-

ється складання соціально-педагогічних проєктів, як засобу вираження ідей стосовно покращення оточуючого середовища мовою конкретних цілей, задач, засобів та дій з їх досягнення, а також опис необхідних ресурсів для практичної реалізації задуму та конкретних термінів виконання описаної мети. Перед початком роботи над творчим проєктом студенти націлюються на те, що він повинен мати соціальний ефект, а залучені у його хід діти та підлітки повинні вступати у конструктивну взаємодію зі світом, дорослою культурою, соціумом, через які формуються соціальні навички підрастаючого покоління. Студентам працюють над виконанням різних видів проєктів: прикладних, інформаційних, рольових та ігрових, дослідницьких: «Роль державних установ та приватної благодійності в роботі з дітьми за місцем проживання», «Застосування традицій народної педагогіки у соціально-педагогічній роботі за місцем проживання», «Масові заходи в мікрорайоні у різні пори року», «Народні ігри як засіб формування здорового способу життя дітей та підлітків у мікрорайоні», «Підлітковий клуб як осередок соціально-педагогічної роботи у мікрорайоні» тощо.

Розвиткові пізнавальної активності студентів, формуванню професійної компетентності сприяють рольові та ділові ігри. Ефективним є метод ситуаційно-рольової гри, який полягає в навчальному моделюванні конкретної практичної проблемної ситуації: взаємодія або спілкування з представниками підліткових, молодіжних субкультур, з дітьми «груп соціального ризику» тощо. Аналізуючи конкретну ситуацію, майбутні соціальні педагоги визначають: чи є в ній проблема, в чому вона полягає, формулюють своє ставлення до неї, пропонують алгоритм виходу із сформованих умов. Такий метод навчання не лише дозволяє розвинути у студентів навички творчого вирішення нестандартних завдань, а й дає можливість ознайомитися з варіантами рішення, послухати і зважити кілька їх оцінок. Використання ситуаційно-рольової гри створює умови застосування професійних знань, а також умінь і навичок комунікативної взаємодії, етикету, необхідних для вирішення ситуацій, можливих у майбутній професійній діяльності.

Різновидом рольової гри, яка стимулює індивідуальну активність студентів, та разом з тим розвиває здатність до групової роботи є імітаційне планування майбутньої практичної діяльності. Студентам пропонується розробити плани, програми, сценарії роботи соціального педагога за місцем проживання, з обов'язковою презентацією та обґрунтуванням доцільності обраних форм взаємодії. Наприклад, розробити: програму роботи соціального педагога у сільській місцевості; план взаємодії соціального педагога та представників підліткових і молодіжних субкультур; сценарій масових заходів у мікрорайоні тощо.

З метою розвитку у студентів здібностей до самостійного набуття компетенцій із самоуправління, самоорганізації, рефлексії та самоконтролю у майбутній професійній діяльності в цілому, і конкретно за місцем проживання, доцільно використовувати технології саморегулюючого навчання. Ефективними формами та методами цієї технології, які з цікавістю сприймаються студентами, стимулюють їх ініціатив-

ність, розвивають рефлексивне мислення під час занять є діалогові методики, метод case-study, аналіз професійно-педагогічних ситуацій, рефлексивні методи-ігри. До обговорення студентам пропонуються різноманітні теми, які охоплюють найважливіші питання змісту курсу, є актуальними та цікавими: «Чи доречно відроджувати діяльність батьківських «Сімейних клубів» 80-х років», «Можливості застосування досвіду діяльності аніматорів в Україні», «Актуальність існування «Кімнати школяра ЖКГ» у XIX столітті», «Виховний потенціал аматорського театру мікрорайону» тощо. Такі навчальні дискусії створюють позитивний соціально-психологічний клімат у колективі студентської групи, оптимальні умови для самоактуалізації, творчості, розвитку рефлексивного та критичного мислення, особистісного саморозвитку, формування позитивної Я-концепції, культури спілкування.

Для розвитку у майбутніх соціальних педагогів рефлексивної сфери, вважаємо раціональним застосування комплексу модифікованих методів-ігор «Рефлексивне коло», «Закінчи фразу», «Рефлексивна мішень», «Плюс-мінус-цікаво» та ін. на заняттях з дисципліни. Наведемо приклади використання деяких методів. Метод «Закінчи фразу» полягає у визначенні результативності педагогічної взаємодії викладача і студентів під час семінарського заняття-обговорення рефератів чи проєктів, для з'ясування усвідомлення розглянутої на занятті теми (наприклад, «Технологія роботи в літніх оздоровчих і літніх міських таборах»). Студентам пропонується закінчити низку фраз, які стосуються змісту, атмосфери, організації взаємодії на занятті: «Мету літнього відпочинку дітей я вбачаю у...», «Під час заняття я отримав(ла) не тільки нові знання, але й...», «Серед почутого на занятті мені сподобалося..., тому що...», «Цікаво застосувати на практиці...» та ін.

Соціально-педагогічна діяльність за місцем проживання досить складна сфера роботи, особливо для соціального педагога-початківця, тому не менш важливим є ознайомлення студентів із вправами, які допоможуть в адаптаційний період. Ці вправи націлені на розвиток внутрішніх засобів саморегуляції: «Фокусування», «Психоенергетична парасолька», «Розподіл уваги» та ін. Вони а також методи-ігри допомагають майбутнім соціальним педагогам усвідомлювати та оцінювати не лише себе, а й інших учасників соціально-педагогічної діяльності в мікрорайоні, а також на основі отриманої інформації творчо коректувати свою діяльність та проєктувати нову.

На сучасному етапі розвитку педагогіки вищої школи головним є не обсяг набутих знань і навичок студентів, а їх особистісний розвиток, уміння синтезувати та аналізувати інформацію, здатність самостійно приймати правильні рішення в нестандартних обставинах. Самостійне опанування певним відсотком змісту дисципліни, повинне сприяти розширенню пізнавальної діяльності майбутніх соціальних педагогів, активізації їх інтелекту, становленню професійної компетентності. Самостійна робота з дисципліни передбачає активне використання різних форм і методів інформаційно-комунікаційних технологій.

На основі закономірностей, характерних для інформаційно-комунікаційних технологій

навчання формування та розвиток у сучасних студентів знань, умінь та навичок переважно відбувається за рахунок самостійної роботи з різними електронними посібниками, інтерактивними розвиваючими програмами, електронною базою знань та комунікаційними мережами. Зважаючи на цю особливість, до кожного семінарського заняття студентам пропонується низка завдань з використанням комп'ютерної візуалізації навчальної інформації, контекстно-компетентнісних технологій і технології систематизації знань, наприклад: розробити пам'ятку для спеціаліста із соціальної роботи з дітьми та молоддю (молодіжного соціального робітника), яка б включала перелік основних нормативних документів; упорядкувати каталог статей з фахових журналів за останні 3-5 років, які присвячені проблемам соціально-педагогічної роботи за місцем проживання; зробити інформаційну добірку із засобів масової інформації та інтернет-видань про підліткові та молодіжні субкультури; упорядкувати каталог центрів позашкільної освіти регіону (зазначити напрямки діяльності позашкільних навчально-виховних закладах, розкрити мету і завдання); зробити інформаційну добірку (із засобів масової інформації, інтернет-видань) про діяльність позашкільних навчально-виховних закладах вашого регіону та України; упорядкувати міні-каталог дитячих ігор, які доцільно застосовувати у літніх таборах тощо.

Технології систематизації знань передбачають визначення багатогранних зв'язків та відносин між виучуваними предметами та явищами, їх упорядкування на основі встановлення подібності та різниці між ними, наочне уявлення структурно-функціональних зв'язків та відносин у формі схем, таблиць, анімації, малюнків, знаково-символічних моделей [3]. У межах цієї технології студентам пропонується виконання завдань з анування фахової літератури, упорядкування таблиць («Етапи розвитку соціально-педагогічної роботи за місцем проживання», «Форми та методи соціально-педагогічної діяльності у сільському соціумі», «Напрями, форми

та методи роботи у мікрорайоні під час канікул» тощо); опрацювання посадових обов'язків соціального педагога у різних типах закладів; аналізу та узагальнення власного досвіду перебування у літніх таборах, роботи аніматором тощо.

Контроль якості та рівня засвоєння знань студентами з дисципліни «Технологія соціальної роботи за місцем проживання» доречно здійснювати за допомогою технології моніторингу професійно-освітнього процесу та професійного розвитку студентів, які передбачають поточне спостереження під час лекційних і семінарських занять, опитувальні методи, методи тестових ситуацій, тестування, рефлексію навчального процесу, діагностику тощо.

**Висновки з даного дослідження і перспективи.** Отже, важливою складовою професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів є підготовка до здійснення соціально-педагогічної діяльності за місцем проживання. Ключова роль у цьому процесі відводиться дисципліні «Технологія соціальної роботи за місцем проживання». Опанування змістом дисципліни розширює і поглиблює теоретико-методичні знання студентів щодо здійснення соціально-педагогічної роботи у мікрорайоні. Раціональне застосування технологій розвиваючої сприяє формуванню низки компетентностей майбутніх соціальних педагогів: комунікативної, навчально-пізнавальної, соціокультурної, ціннісно-сислової, які є визначальними у здійсненні соціально-педагогічної діяльності у мікрорайоні. Результатом такої планомірної, систематичної творчої роботи є не безпосереднє накопичення знань та умінь, а постійне збагачення досвідом творчості, формування механізмів самоорганізації та самореалізації майбутніх соціальних педагогів, розвиток особистісних якостей, необхідних у подальшій професійній діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з вивченням та узагальненням зарубіжного досвіду здійснення підготовки соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності у мікросоціумі.

## Список літератури:

1. Безпалько О.В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія / О.В. Безпалько. – К.: Науковий світ, 2006. – 363 с.
2. Зверева І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика: монографія / І.Д. Зверева. – К.: Правда Ярославічів, 1998. – 593 с.
3. Зеер Э.Ф. Личностно-развивающие технологии начального профессионального образования: учебное пособие / Э. Ф. Зеер. – М., 2010. – 176 с.
4. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти / Л. І. Міщик. – Промінь: Запоріжжя, 1997. – 370 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
6. Обучение социальной работе: состояние и перспективы. Материалы Международных Конгрессов Школ социальной работы / Под ред. В. Г. Бочаровой. – М., 1997. – 283 с.
7. Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. проф. А. Й. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.

**Чикалова Т.Г.**

Херсонский государственный университет

## **ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО МЕСТУ ЖИТЕЛЬСТВА**

### **Аннотация**

В статье рассматривается проблема подготовки будущих социальных педагогов к социально-педагогической деятельности по месту жительства. Указанная проблема освещена в контексте компетентного подхода. Внимание уделено характеристике дисциплины «Технология социальной работы по месту жительства». Раскрыта специфика использования технологий личностно-развивающего профессионального образования в процессе подготовки будущих социальных педагогов к деятельности в микрорайоне. Отмечено, что приоритетная роль принадлежит технологиям интерактивного обучения, саморегулируемого обучения, технологии систематизации и визуализированой презентации знаний, информационно-коммуникационным технологиям.

**Ключевые слова:** профессиональная подготовка, социально-педагогическая деятельность, социальный педагог, микросоциум, микросреда, микрорайон, место жительства, технологии развивающего обучения, дисциплина «Технология социальной работы по месту жительства».

**Chykalova T.G.**

Kherson State University

## **FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES TRAINING FOR SOCIAL-PEDAGOGICAL ACTIVITIES IN THE PLACE OF RESIDENCE**

### **Summary**

The problem of future social pedagogues training for social-pedagogical activities in the place of residence is considered in the article. Identified problem is highlighted in the context of competence building approach. The attention is devoted to the characterizing of the discipline «Technology of the social activities in the place of residence». The specific of using technologies of self-developing professional education in the process of future social pedagogues activity-training in the microrayon is exposed. It's pointed out, that the primary importance role is devoted to the technologies of interactive education, self-regulated education, technology of systematisation and visual knowledges presentation, information-communicative technologies.

**Keywords:** professional training, social-pedagogical activity, social pedagogue, microsociey, microenvironment, microrayon, place of residence, technologies of developing education, discipline «Technology of the social activities in the place of residence».